

AZ OSZTATLAN ISKOLA TANÍTÁS-TERVE.*

Mélyen tisztelt Társaság! Az első szó, mely ajkamról e helyen elröppen, legyen a köszönet és a hála szava. Köszönöm, hogy engem a társaság tagjai közé megválasztottak. Köszönöm azért, mert ezzel alkalmat adtak, hogy önöktől tanuljak, hogy lelkesedésükből én is lelkesedést meritsek. Köszönöm azért is, mert e megtiszteltetés után eszméimet, gondolataimat ide hozhatom s innen megtisztulva, az önök tudásával megacézolva, vihetem ki a mindennapi élet piaczára.

Ezek után engedjék meg, hogy én is hódoljak ama régi szokásnak, mely az ilyen tudományos társaságok új tagját székfoglaló beszéd mondására kötelezi. Tulajdonképen ez alkalommal programmot kellene mondanom, ezt azonban én feleslegesnek tartom. Életem, munkálkodásom annyira a nyilvánosságé, hogy a programmom elmondásával csak untatnám önöket. E helyett engedjék meg, hogy a napi aktuális kérdések közül egyet ragadjak ki és arról itt a legilletékesebb forum előtt mondhassam el véleményemet.

Most, mikor az orsz. közoktatásügyi tanács a különböző iskolák számára lázas sietséggel szerkeszti az új tanítás-terveket, azt hiszem, a legfontosabb ezek között az elemi iskoláé s az elemi iskolák között is az osztatlan elemi iskoláé. Fontosnak jelzém pedig ezt azért, mert a miniszter a nagyobb tanító-egyesületekhez véleménynyilvánítás végett elküldötte az *«osztott (hat tanítós) elemi iskola tanterv»*-ét. S minthogy a különböző tanító-egyesületek véleménye egyáltalában nem nyilatkozott arról, hogy az osztott és osztatlan iskola számára a külön tanítástervet szükségesnek tartják-e, felvetem én ezt a kérdést itt. Egyáltalán nem törődöm azzal, hogy az én véleményem diadalra jut-e, de azt igenis óhajtom, hogy e díszes társaság nyilatkozhassék.

Mindenekelőtt engedjék meg, hogy bemutassam, milyen a törvény szavai szerint, vagyis a papiroson az osztatlan iskola.

Az 1868. 38. t.-cz. 27. §-a ugyanis azt rendeli, hogy egy tan-

* Székfoglaló beszéd. Felolvastatott a Magyar Paedagogiai Társaság ülésén, 1899. október 21-én.

teremre 60 tanulónál többet számítani nem lehet. Ez a szám azonban nem a tényleg iskolába járó gyermekek száma, hanem a szabály szavai szerint, «a járni kellő» tanulók száma. Így tehát a 60 tanuló közé oda kell számítani az esetleg testileg fejletlen gyermeket is, de oda kell számítani azokat is, a kiket az iskolai év kezdetén felsőbb iskolába visznek szülei. A törvény szerint tehát a 60-as számnak is a lehető legritkább esetben sikerül összeverődni.

Tegyük fel azonban, hogy az osztatlan iskola népessége 60 tanuló. Ez esetben az egyes évfolyamoknak megfelelő osztályokba 10—10 tanuló tartoznék, de mivel az első osztály növendékei testi és lelki fejlődésben nagyon is különbözök, az arány már az első évben megzavarodik úgy, hogy az első osztály népessége 15-re emelkedik és az 5., 6. osztály népessége együtt adja ki a 10-et.

Ugyancsak az 1868. évi 38. t.-cz. 32. §-a rendeli, hogy az iskolafentartó az összes tanulók számára, tehát szegénynek és gazdagnak, az iskolai év megkezdése előtt beszerzi az iskolai könyveket, a tanításhoz és tanuláshoz szükséges eszközöket, ezeket a tanító kiosztja és az árát a tandíjjal a gondnok szedi be.

Tehát a tanuló és a tanító minden fennakadás nélkül kezdi meg munkáját.

Rendeli továbbá a törvény 4. §-a, hogy az iskolamulasztó gyermek szülőjét fokozatos büntetésekkel kell kötelességének teljesítésére szorítani. S mindezekon kívül köteles az iskolaszék, gondnokság, tanfelügyelő folyton ellenőrizni a tanító munkáját s ha akármilyen bajt, hanyagságot, vagy hiányt látnak, tüstént segíteni rajta.

Azt hiszem, ezekkel a törvény elég szépen biztosította az osztatlan iskola munkálkodásának alapfeltételeit. S hogy ez az iskola valóban áldásosan is működjék, a feltételek mellett kizárólagosan a tanító lelkes munkájától függ. És ezzel én is elértem a felvetett kérdésnek a csúcsához: megfelelhet-e a tanító az eléje szabott feladatoknak?

Nyugodtan felelem rá, hogy *meg*. És e feleletem után engedjék meg, hogy az elméleti okoskodás teréről átlépsek a gyakorlati életbe. Mint egykori elemi-iskolai tanító, magam is tanítottam osztatlan iskolában. Beszélhetek tehát tapasztalataim alapján is. De részint hivatalos, részint magán úton elég alkalmam volt osztatlan iskolában tanító collegáim munkáját is megfigyelni.

Ezeknek az alapján állíthatom, hogy a rendes egy-tanítós iskola mindig el tudta végezni azt a munkát, a mit elvégzett a hat-tanítós iskola.

De ne fogadjuk még a tapasztalatot se el feltétlen bizonyítéknak. Próbáljuk meg a matematika segítségével a bizonyítást: Ha hat tanító egy év alatt 6×60 , vagyis 360 gyermeket oktat, kevesebb-e ez, mint ha egy tanító egy év alatt 60 gyermeket tanít? Azt hiszem, hogy nem.

Azt elismerem, hogy egy teremben 60 gyermeket 6 osztályba sorozva tanítani nehezebb, mint az egy osztályból álló 60 gyermeket. De viszont e nehézséggel szemben bizonyos előnyök is vannak. Az osztott iskola tanulója a magasabb osztály tanulólából előzetesen semmit sem hallott, tehát a tanító a tanításhoz sokkal nagyobb alapossággal foghat itt, mint az osztatlan iskola tanítója, mert az osztatlan iskolában, ha a tanító akármelyik osztálylyal közvetlenül foglalkozik, a magyarázatára akarva, nem akarva, valamennyi tanuló figyelmez. Hogy úgynevezett *csendes foglalkozást* rendelt másoknak, ezzel a figyelmet elvonni egészen nem tudja az ő magyarázatától, hisz a csendes foglalkozást úgy előkészítette, hogy ez valami tulságos, megfeszített figyelmet nem kíván. Ez az oka aztán annak, hogy a mikor a következő évben az új osztályt ismét ugyanarra tanítja, tanítványai már ismerik a tárgyat s a tanító munkája bizonyos fokig az ismétlésre, anyagrendezésre és összefoglalásra süllyed. Hát még mennyit segíthet magán a tanító az ügyes csoportosításokkal, osztályösszevonásokkal is. És végül fel kell említenem, hogy az osztatlan iskola tanítója előtt a tanultak számonkérése, vagyis a felettetés egyáltalán nem okoz gondot, míg az osztott iskola tanítójától ez rabolja el az idő nagy részét.

Azt hiszem, már eddig is sikerült bebizonyítanom, hogy az osztatlan iskola számára nem szükséges a külön tanítás-terv.

A közoktatási tanácsban azonban komolyan dolgoznak a külön tanításterven. Sokat gondolkoztam, hogy miképen került ez a külön tanításterv kérdése a szőnyegre.

A tanítók részéről, a kik rendes viszonyok között munkálkodtak, panaszt soha sem hallottam s ha itt-ott fel hangzott is a panasz, ez azok ellen irányult, a kik a törvényt számba se veszik. De láttam, hogy a tanítóképzők gyakorló-iskoláiban is szé-

pen elvégzi minden gyakorló tanító a munkáját és a lehető legteljesebb útravalóval látja el az ifjú tanítókat.

Azt hittem, hogy a tanításterv-készítő emberek az ideális állapotokat tekintik csak és azzal nem törődnek, hogy a hanyagság és rendetlenség milyen állapotokat teremt. Azt hittem, hogy az osztott és osztatlan iskolát csak a törvényben körülírt formájában ismerik és a törvénytelen valóságtól undorodva fordulnak el. És ezzel a mentséget is megtaláltam számukra, de azért nem szeretném a helyeslést is megadni törekvéseikre.

Az az osztatlan iskola, a mit a közoktatási tanács tanításterv-készítői láthattak, nem olyan, mint a milyent én ez alkalommal lerajzoltam. Abban az iskolában nem 60, hanem 80, sőt ennél is több tanuló szorong. Abban az iskolában a tanítás kezdetét ősszel, az első hó, a végét pedig tavasszal az első zöld fű jelzi. A mulasztó szülők büneiért a tanító szenved s még az iskolai év közepén sem jut a legtöbb gyermek iskolakönyvhöz. Az ilyen iskolának a létele is törvénsértés. Az ilyen iskolában a tanító a Szizifus-követ hengergeti a hegytetőre, de ez a kő mégis a mélységben van. Az ilyen iskolában minden esztendőben csak az eredménytelenséget lehet konstatálni s ha ebből tanuló kerül a felsőbb iskolákba, csak nyomorogni fog, de tanuló társaival együtt haladni nem tud.

És most elbállanak a tanító «védelmezői» és kimondják a nagy szentenciát: az osztatlan iskola nem is taníthat annyit, mint a sokkal kényelmesebb viszonyok között munkálkodó osztott iskola.

És ha ez az ál-okoskodás csakugyan győzedelmeskedik, és az osztott iskola a lehető legcsekélyebb mértékre redukált tanítástervet kapná is, vajjon az ehhez fűzött reményeknek így is megtudna-e felelni? Vajjon, ha csak azt kívánnák az osztatlan iskolától, hogy olvasni, írni és számolni tanítsa csak a növendékeit, meg tudja-e tenni, ha alig négy-öt hónapig járnak a tanulók iskolába, ha nincs olvasókönyvük, ha akkor és annyit mulaszt mindenki, a mennyit akar?

Ime, ide vezet a külön tanításterv, hogy az elmélet emberei segítségére sietnek azoknak, a kik úton-útfélen csak a törvényt sértegetik, a kik kötelességeik teljesítése helyett panaszszal vezetik félre a közvéleményt. És hogy e félrevezetés miképen sikerült, mutatja a külön tanításterv eszméje.

Ezek voltak azok is, a kik az osztatlan iskolát *szükséges-*

rossznak kikiáltották. Miért? — Mert nehezebb viszonyok között teljesíti kötelességét; mert több ügyességet, fokozottabb kötelességérzetet követel a tanítóktól ez, mint az osztott iskola. De azt talán még sem gondolták, hogy Magyarország 17,000 népiskolája közül 12,000 az osztatlan iskola. Tehát a többség «szükséges rossz» nem lehet, hisz a művelt nyugat államaiban is mindenütt több az osztatlan iskola, mint az osztott.

Beszélhetnék még az osztatlan iskola kiváló nevelő hatásáról is, a melyben a tanuló a teljes iskolaköteles kort egy és ugyanazon tanító vezetése alatt tölti el, de ezúttal mellözöm, mert nem tartozik szorosan a tárgyamhoz. E helyett engedjék meg, hogy a felvetett kérdést világíthassam meg a szociális oldaláról is. S hogy ebből a szempontból is bebizonyíthassam a külön tanításterv fölöslegességét, vizsgáljuk meg a szülők, a tanulók és a tanítók szempontjából.

Magyarországon pénz- és véradóját kicsi és nagy falu lakossága egyenlően fizeti, az ország minden terhében egyenlően kell osztozkodni mindenkinek; ki meri hát kétségbe vonni, hogy a jogokból is nem kell egyenlően osztozni? Már pedig, ha a kicsi falu tanítója egyenlő képesítés és egyenlő fizetés mellett a polgár gyermekének nem köteles annyit adni a szellemi kincsekből, mint a népesebb helységek tanítói, akkor a polgárt megkárosítjuk. És e megkárosítást épen ott követjük el, a hol a legérzékenyebb, a hol a legkeservesebb.

És ha a nevelés és tanítás terén károsítjuk a polgárt, vajjon az igazi kárvallott nem az egész nemzet-e? Gondolják meg tehát nagyon azok az urak, a kik az ország kulturáját a törvénysértők kedvéért le akarják sülyeszteni.

A tanulók érdeke is tulajdonképpen a szülők érdeke, mert a felsőbb oktatásnak alapvető munkálatát az elemi iskola végzi. A felsőbb iskolák tanítói részéről itt-ott eddig is felhangzott a panasz, hogy az elemi iskola e munkálatát felületesen végzi, hát ezután, ha az osztatlan iskola nem is lesz köteles annyit tanítani, mint az osztott, milyen lesz ez a vélemény? Már az osztatlan iskolából nyert bizonyítvánnyal is meg fogjuk bélyegezni a tanulót. A gymnasium, a polgári iskola, előre is gyanus szemmel nézi az ilyen iskolai bizonyítványt s a tanulót visszavetik. Ugy-e bár ez a tanuló ez alkalommal nem a saját, hanem a rendszer hibájának fog áldozatul esni? S mivel érdemelte ezt meg?

Gondolják meg hát ezt is a tisztelt tanításterv-készítő urak! De menjünk tovább és nézzük meg a tanítók érdekét is.

A tanítók közé már eddig is befészkelte magát egy szerencsétlen hóbort s ez a *naggyzás*. Törvényünknek szerencsétlen alkotása az, hogy már bizonyos tanítói kasztszellem fejlődött ki. Ezt a kasztszellemet észre kellett venni a hivatalos világnak csak úgy, mint mindazoknak, a kik mélyebben tekintettek a tanítói közszellembé.

A társulati-, vagy magániskola tanítója szívesen elmegy a felekezethez is, mert ott az állása szilárdabb; de ha felekezeti tanító lesz, akkor éreznie kell, hogy állása elnyeréséhez a hívek összességére szüksége volt s így a függés érzete az egész egyházközséggel szemben fennáll. A községi iskola tanítóját már csak az iskolaszék választja s így a szerénységből, alázatosságból kevesebb is elég. A községi tanítók seregét is kétfelé osztja a község vagyoni állapota s így keletkezett a *csak* községi és az *államsegélyes* községi tanító fogalma.

Valamennyi tanítóval szemben a legelső helyen áll az állami tanító. Ez már tanítói állását egyenesen a minisztertől nyerte s így a falu urai előtt sokkal függetlenebb is. Sajnos, az állami tanítók között is van már kasztszerű megkülönböztetés s ez: a *székhelyes* és *nem székhelyes tanítók csoportja*.

A mai társadalom egyik betegsége az is, hogy az egyén értékét az élvezett fizetés nagyságához is méri. Tehát ha 100 forinttal valakinek több a fizetése, előkelőbb hely jut annak a társaséletben is. Ezt a szerencsétlenséget okozta a miniszternek a székhelyes-rendelete is.

S a mikor ezt az új kasztot megteremtették, még nem fejezték be a tanítók széttagolásának szomorú munkáját, mert ime, egy új kasztot készít az elemi iskola új tanításterve is.

A ki ismeri ma is a falusi ember felfogását, a ki tudja, hogy a falusi ember ma is kevésbé fontos személynek tartja azt a tanítót, a melyik a lányokat tanítja, mint azt, a melyik fiú-osztályokban tanít, sőt azt tartja, hogy a magasabb osztályokban a legkiválóbb tanítók tanítanak, az előtt nem kell bizonyítgatnom, hogy ezután bizony megkülönböztetik az osztott és osztatlan iskola tanítóját is. Meg is különböztethetik, mert ennek nem kell annyit tanítani, mint amannak, következőleg — így vélekednek — ennek nem is kell annyit tudni, mint amannak...

Ez a vélekedés végre elragad a tanítókra is s az osztatlan iskolát átmenetnek tekintik az osztott iskolához s ha az átmenet sikerül, bizony megérjük, hogy fizetésemelkedés nélkül is előléptetésnek tekintik majd.

Ime, ennyi bajt és veszedelmet látok én az osztatlan elemi iskola külön tanítástervében, a mely megbontaná a magyar kultúra egységét, lesülyeszti a népoktatás niveauját; bántja a szülők és tanulók érdekét; s — a mi szintén lényeges — elégtelenséget teremt a tanítók között.

Elmondottam pedig ezeket, mint az én véleményemet. Hogy ezekből mi az, a mi értékes, a mi maradandó, s mi az, a mi ok nélkül való aggodalom, azt az önök bölcsesége és a mellett a vitakozás tüze mutatja meg. Célomat én minden körülmények között elértem, mert már e beszédem elmondása közben is meggyőződtem, hogy e társaság minden tagja kívánja, hogy a fontos kérdést tisztázzuk, és ebben a tekintetben csak egy a vágyunk, hő óhajunk: *győzzön a jobb!*

S hogy a vitát megkezdhessük, határozottan kimondom, hogy az osztatlan iskolának nem külön tanításterv kell, hanem erélyes, erős kéz, a mely az iskolafentartókat kényszerítse rá a törvény szigorú végrehajtására.

És ha köszönettel kezdettem meg e beszédemet, engedjék meg, hogy köszönettel is fejezzem be. Az a figyelem, az a kiváló érdeklődés, a melylyel ez alkalommal megtiszteltek, részemről hálát és elismerést érdemel, a mit igaz, hálás szívvel nyujtok át hazánk első pædagogiai egyesületének és azt kívánom: Isten áldása legyen ezután is nemes munkálkodásán!

FÖLDES GÉZA